

Globalizacija, didėjanti populiacija, klimato kaita, chemiškai apdorotas maistas ir kiti iššūkiai yra taip vieni su kitais susipynę, kad net primena gerą ryžių mišrainę. Ir ją miniu ne atsitiktinai, nes tiek išvardinti iššūkiai, tiek ryžių mišrainėje randami kukurūzai yra susiję su viena, daugeliui iki galo taip ir nesuprantama, Genetiškai modifikuotų organizmų (GMO) tema.

Dvi GMO stovyklos bei skirtumai nuo „genų žirklių“

GMO bei maistas ir pašarai, į kurių sudėtį įeina GMO, jau ilgą laiką išlieka kontraversišku klausimu, dalinančiu visuomenę į dvi *stalo* puses. Entuziastai palaiko GMO ir stengiasi įrodyti, kad genetinė medžiaga, dirbtinai ją modifikavus ir įterpus kitą medžiagą, yra neatskiriama ateities produktų dalis dėl savo įgyjamų naujų savybių: atsparumo ligoms, sausrui, pasėlių derlingumo, geresnės maistinės kokybės ir vertės ir kt. Prieštaraujanti pusė įžvelgia sunkiai suvaldomus pavojus aplinkai, žmonių ir gyvūnų sveikatai.

Genetiškai modifikuotas maistas ir pašarai bei patys GMO vis dar kartais supainiojami su genomo redagavimo technologija. Vienas puikus genomo redagavimo technologijos pavyzdys – lietuvių mokslininko prof. V. Šikšnio atrastos „genų žirklys“. Ne vieną mokslinį apdovanojimą gavęs atradimas įgalina technologiją, kai specialių molekulių pagalba yra „iškerpamos“ DNR ląstelės – kas ateityje galėtų lemti genetinių ligų pašalinimą. Remiantis „genų žirkliu“, DNR ląstelė yra modifikuojama, iš jos „iškerpant“ arba prie jos pridodant naujus genus. Kitaip nei genetiškai modifikuotų organizmų atveju, redaguojant genus naujai įterpiama genų seka priklauso tam pačiam organizmui.

Taigi, šiuo metu už Europos *stalo* turime ne tik dvi skirtingas nuomones, bet ir visiškai netikslingą GMO ir genomo technologijos tapatinimą. Ir tai nėra tik *užstalės* diskusijų problema, nes šiuo metu Europos Sąjungoje (ES) vyrauja toks pats genomo redagavimo technologijos naudojimo teisinis reguliavimas, koks taikomas ir GMO. Viešame diskurse pasaulio ir Lietuvos mokslininkai tokius pačius teisinius apribojimus vertina kritiškai, ir teigia, jog tai neigiamai paveiks tiek žemės ūkį, tiek visuomenės sveikatą, juolab ekonomiką.

Bet gi visi nori būti sotūs ir laimingi jau šiandien, todėl Europai kiekvienos Europos Parlamento (EP) kadencijos metu tenka susėsti diskusijai dėl GMO. Ir klausimų kyla net ne dėl vienodo reguliavimo, bet dažnai jie yra esminiai, tokie kaip – ar Europa bendrai pasitiki GMO ir pripažįsta jų neišvengiamumą?

ES politika dėl GMO ir visuomenės nepasitikėjimas

Praktinis GMO naudojimas lauko sąlygomis pradėtas tikrinti 1987 metais JAV, Kalifornijoje, o prasidėjus naujam tūkstantmečiui, genetiškai modifikuoti pasėliai visame pasaulyje jau užėmė maždaug 43,1 milijono hektarų plotą. Pastaraisiais metais genetiškai modifikuotų pasėlių plotas yra išaugęs daugiau nei trigubai, o JAV išlieka GMO naudojimo lydere. Čia 2019 m. genetiškai modifikuotos sojos sudarė 94 proc. visų užauginamų sojų, panaši situacija yra ir su kitomis kultūromis.

Europos Sąjunga GMO klausimu laikosi prevencinio požiūrio ir savo teisės aktais yra nustačiusi griežtą reguliavimo sistemą, kuria remiantis GMO patenka į rinką tik gavus leidimus iš kompetentingų valstybių narių, Europos maisto saugos tarnybos (EFSA) ir Europos Komisijos (EK). Šiuo metu ES jau yra leidžiama naudoti apie 58 GMO, skirtus maistui ir pašarams. Į ES rinką leidžiama įvežti genetiškai modifikuotus kukurūzus, medvilnę, sojų pupeles, aliejinius rapsus, cukrinius runkelius, auginti leidžiama tik genetiškai modifikuotus kukurūzus. Lietuvoje GMO naudojimo ir jų ženklinimo reikalavimų laikymosi kontrolę nuolat atlieka Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba.

Nepaisant ES ir nacionalinių institucijų atliekamos priežiūros, Europoje požiūris į GMO išlieka skeptiškas. Šai „Eurobarometro“ duomenimis, net 61 proc. europiečių yra nusiteikę prieš tolesnę GMO plėtrą. Nors Europos Komisijos ir EFSA nuomone, patvirtinti GMO ir genetiškai modifikuotas maistas bei pašarai yra visiškai saugūs ir nekenksmingi.

Europos Parlamento Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komitetas (ENVI), o kartu ir dalis parlamento taip pat tęstinai išlaiko įtarų požiūrį apie GMO. Štai vien per praeitą EP kadenciją buvo pareikšti net 36 prieštaravimai dėl produktų su GMO, paremti rezoliucijomis. Tuomet per plenarines parlamento sesijas buvo patvirtintos net 33, kurios genetiškai modifikuotam maistui ir pašarams užkirto kelią į rinką bei 3 rezoliucijos, kuriomis neleista auginti GMO.

Auga nepasitikėjimas GMO, ar tiesiog trūksta susikalbėjimo?

Buvusiam EP atlaisvinus vietas prie Europos *stalo* – naujos kadencijos europarlamentarai vėl susirinko svarstyti, ką valgysime rytoj? Naujasis EP nepasitikėjimu neatsilieka, GMO klausimas aktyviai svarstomas ir šiomis dienomis. Spalio 10 d. EP priėmė tris rezoliucijas, kuriomis EK buvo įpareigota atsiimti savo įgyvendinimo sprendimų projektus dėl leidimų patekti į rinką ir jų atnaujinimų genetiškai modifikuotiems kukurūzams bei sojoms.

Lapkričio 14 d., ketvirtadienį, Briuselio plenarinėje sesijoje, Europos Parlamentas balsavo už keturis pasiūlymus dėl rezoliucijų, kuriais priešinas Europos Komisijos siūlymams ir ragina atsiimti sprendimų projektus, leidžiančius į rinką patekti produktams, kurių sudėtyje yra

genetiškai modifikuotų kukurūzų, taip pat atnaujinti leidimus tiekti rinkai produktus, kurių sudėtyje yra genetiškai modifikuotų sojų ir medvilnės.

Vykę balsavimai rodo, kad kol kas dauguma dabartinio EP narių į GMO žvelgia kritiškai, todėl prieštarauja EK tvirtinant arba atnaujinant GMO leidimus. Didžioji dalis Europos liaudies partijos (ELP) parlamentarų priešingai, linkusi kliautis mokslu paremtais įrodymais ir pasitiki EK ir EFSA sprendimais minėtais klausimais bei esama reguliavimo sistema.

Sveikata yra brangiausias turtas – tokiais ir panašiais sveikatos svarbą apibendrinančiais posakiais mėgstame dalintis prie stalo tiek su šeima, tiek su bičiuliais ar giminaičiais. Tik šiuo atveju, visgi ne „sveikata“, o „brangus turtas“ turbūt geriausiai atspindi ir tai, kad visi su GMO susiję klausimai tiesiogiai veikia pasaulio prekybą ir ekonomiką. Bet gi beveik visi EP nagrinėjami klausimai vienaip ar kitaip veikia įvairius procesus, o pasikartojantys balsavimai dėl GMO atskleidžia, jog trūksta bendro susikalbėjimo arba gilesnės analizės, kodėl visgi yra nepasitikima GMO? Štai ir vėl ES atsiduria tokioje pozicijoje, kur ieškoma balanso – lyg kokioje kasdieninėje mityboje. Tik kaip žinoti, ką pietums valgysime rytoj? Tiksliau, kas slėpsis po pietų lėkštės turiniu.

